

Scurtă analiză textual-discursivă a unor fragmente din romanul „Băiatul drumului” de Vasile Postecă

Francisca Iulia PIESZCZOCH (AIRINEI)

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Abstract: The present study analyses a few representatives passages from Vasile Postecă's novel *Road boy*. Our intention is to research the literary discourse in the novel from a morphological and syntactical perspective. The writer preserves the regional language brands from Bukovina, while having a predominantly popular character, characterized by picturesque language, similar to Ion Creangă.

Keywords: *analysis discursive, Vasile Postecă, Bukovina, language, morphological and syntactic perspective.*

Literatura este arta de a crea prin limbă, iar, scriitorii sunt cei care cultivă, în mod conștient, valorile complexe ale cuvintelor și ale studiilor sintactice, care se concretizează în sistemul mijloacelor de comunicare și de sugestie. Fiind în același timp și arta de a crea imagini noi, poetice, de a da noi utilizări materialului lingvistic existent, literatura face mereu inovație în modul de a folosi mijloacele limbii și în creșterea calității sau cantității acestor mijloace prin scriitorii ei. Ca atare, aceștia asigură înnoirea limbii, propunând, prin operele lor modele personalizate de limbă și stil.

Considerată multă vreme un reper de exprimare corectă și nuanțată, limba textelor literare reflectă schimbările din planul limbii literare, specifice unei anumite epoci, oferind în același timp, informații importante despre tendințele, la nivel lingvistic, ale unui curent literar sau despre stilul individual al unui scriitor.

Limba este o condiție necesară a întemeierii realității ficționale, impunând anumite construcții sintactice, o ordonare a mijloacelor scrierii. Spațiul cultural în care s-a format un anumit scriitor impune, la rândul său, o viziune anume. De aceea, scriitorul aparține unui anumit spațiu cultural și, prin urmare, nu poate să se sustragă influenței mediului în care s-a format căci: „cel care trăiește într-o limbă este umplut de sentimentul adecvării de neîntrecut a cuvintelor pe care le folosește față de lucrurile la care se referă” [Gadamer, 2001:300].

Studiile asupra limbii unui scriitor nu vizează numai inventarierea de arhaisme, regionalisme, neologisme și alte cuvinte folosite de scriitorul respectiv, căci acest fapt nu reliefează nici valoarea acestuia din punct de vedere estetic și mai ales nu preciza deloc felul în care diferitele particularități de limbă sunt utilizate pentru a obține cu ajutorul lor efecte artistice. Acest fel de studiu trebuie să aibă în vedere valoarea operelor din punctul de vedere al folosirii limbii.

Materialul folosit în crearea textului literar este raportabil la toate compartimentele limbii (fonetic, lexical, morfologic și sintactic), care în funcție de perspectiva narativă asupra evenimentelor, de particularitățile vocii naratorului, își combină în mod specific formele de exprimare și de aici rezultă stilul individual al operei literare sau stilul unui scriitor.

În procesul lor de creație, scriitorii sunt preocupați de realizarea unei exprimări artistice individuale, care să oglindească capacitatea de expresie a limbii în general. În acest fel, se conturează în procesul creator al operei literare originalitatea fiecărui scriitor. În domeniul lexicului, scriitorii recurg adesea la toate straturile limbii, valorificând și potențialul ei istoric. În acest fel, în textul literar sunt aduse arhaisme și regionalisme, încât asistăm uneori la un adevărat proces de renovare lexicală a limbii. Această sumă nu este de ordin cantitativ, ci de ordin calitativ.

Vasile Posteuca este un prozator bucovinean care s-a afirmat în perioada interbelică. Romanul său, *Băiatul drumului* a fost scris în trei etape: prima, în timpul studenției și pe când autorul era profesor la Cernăuți, a doua, din 1941 și până în 1944 pe când prozatorul se afla în lagărul de la Buchenwald, iar a treia, din 1944 până în 1950, când scriitorul adaugă și epilogul. Evident că din 1950 și până în 1972 (anul morții lui Vasile Posteuca) autorul își va corecta și îmbogăți textul, dar structura rămâne cea inițială.

Fragmentul propus analizei noastre face parte din capitolul *Comoara lui Cotin*. Acest capitol este de fapt o povestire în ramă ce conține mai multe povestiri spuse într-o noapte de către oamenii adunați la spartul stâniei, toate fiind relatate apoi de către naratorul central, care este și personaj în roman (Țălică).

Povestirile debutează cu o introducere făcută de naratorul-personaj care vrea să știe mai multe despre oamenii care îl au pe diavol în ei și o întrebă pe mama sa despre acest lucru. Mama, care este o femeie cu frica lui Dumnezeu, refuză orice discuție pe această temă. Incipitul se aseamănă cu formula introductivă din basm, iar verbul la imperfect din incipit are valoare de perfect compus: „*Aușeam* eu nenumărate despre comoara lui Cotin, la clăci și priveghiuri, dar tot nu mă *puteam* dezmetici cum ar veni asta” [Posteuca, 2000:255] Și tot la începutul capitolului, ca într-un fel de prolog apare un personaj ciudat, Bubil, un soi de nebun al satului, dar despre care naratorul ne spune că ar fi fost într-o vreme la fel ca toți oamenii. Acesta este caracterizat în enunțuri scurte, la care naratorul adaugă și versuri populare: „Era cu capul gol și curgeau zdrențele pe dânsul gârlă: Când le-ntorceai pe față, / Străluceau de ață: / Când le-ntorceai pe dos, / Curgeau peticele pe jos...” [Posteuca, 2000: 255].

Cele nouă povestiri sunt spuse într-o seară magică, la spartul stâncii din Dumbravă, „de Sânmedru” (Sf. Dumitru). Naratorul pare să fi urmat modelul lui Mihail Sadoveanu din *Hanul Ancuței*, prin crearea unei atmosfere specifice în seara spunerii povestirilor, stâna având același rol de loc protector ca și hanul Ancuței. Baciul pregătește mâncarea în timp ce ascultătorii se adună. Aceștia sunt oamenii ce au venit să-și ia oile de la stână și ciobanii care lucrau la stână. Printre ei este și Țălică, pe care mama l-a lăsat totuși să mai rămână o vreme la stână.

Prima povestire, spusă chiar de baciul stâncii, pornește de la niște țipete ce se auziseră în noapte și constituie rama celorlalte. Baciul povestitor este urmat de Pavel care este rugat să spună povestea-cântec a ciobanului.

Cea mai interesantă dintre aceste povestiri este însă cea despre un om care și-a vândut sufletul diavolului care este spusă mult mai târziu și are drept pretext sosirea ciobanului trimis în sat după băutură și care este înspăimântat pentru că i se arătase cel rău. Această poveste, ce dă și titlul capitolului, este spusă de Onisim după un adevărat ceremonial, inclusiv după ce este rugat și chiar lingușit.

Ceremonialul spunerii este de asemenea respectat, iar, înainte de a-și începe vorba povestitorul închină paharul în fața ascultătorilor săi: „Închin la cinstita față a domniilor voastre, voindu-vă tot binele și pentru că și așa n-avem de prășit și de cosit în noaptea asta, precum nu avem nici grabă, deoarece n-o intrat încă vremea-n sat, am să vă spun jâția de la un capăt la altul.” [Postecă, 2000:292]

Întâmplarea pe care o povestește Onisim îi are ca protagoniști pe doi frați Samson și Cotin și pe prietenul lor Bubil (cei trei comornici sunt porecliți în sat Sfânta Troiță). Acești trei flăcăi găsesc într-o noapte o comoară pe care o cară acasă la unul dintre ei, dar li se arată diavolul care le cere sufletele în schimbul comorii. În acel moment Samson moare pe loc, Bubil înnebunește iar Cotin se îmbolnăvește fiind salvat cu ajutorul unei vrăjitoare, dar își pierde sufletul. Devenit un om bogat Cotin este invidiat de oameni care spun despre el că și-a vândut sufletul în schimbul bogăției.

Pe când era tânăr, Onisim fusese angajat ca ajutor în gospodărie la acesta și cele povestite le-a văzut și le-a trăit. Acesta este pe scurt subiectul întâmplării povestite de Onisim.

În cadrul operelor literare, la nivelul lexical al limbii, se pot remarca cel mai bine funcțiile de localizare și de datare pe care le îndeplinește limba personajelor.

În cazul nostru, limba utilizată în roman de către prozatorul Vasile Postecă, are un caracter regional și popular general, deoarece autorul utilizează cuvintele din fondul popular existente în limba română, alături cele moldovenești sau bucovinești.

Limba populară din scrierile lui Vasile Postecă este una autentică și face parte din viața de zi cu zi a personajelor. În povestirile din capitolul menționat, ca de altfel în întreg romanul, autorul folosește limba și redarea literară (scrierea) drept mijloace cu ajutorul cărora își relevă propria artă narativă.

Încă din primele pasaje ale fragmentului analizat (povestirea despre comoara lui Cotin), se observă că autorul îmbină regionalismele cu elemente din vocabularul uzual al limbii române și astfel creează un lexic accesibil și cititorului de azi.

Relatarea întâmplării despre găsirea comorii păstrează un ritm dinamic prin abundența verbelor mai ales a celor la imperfect: *era*, *mergeau*, *vedea* sau la perfect compus cu forma populară a auxiliarului *o* în loc de *a*: *o dat*, *o-nceput*, *o săpat* [Postecă, 2000:297].

Referitor la verbe se observă și folosirea, în loc de mai mult ca perfectul obișnuit al verbului, a formei verbale alcătuită din auxiliarul *a fi* la perfect compus plus participiul verbului: *o fost ars*, *o fost căzut*, adică a formelor perifractice de mai mult ca perfect.

Modul de expunere predominant în tot fragmentul este narațiunea dramatizată prin inserarea unor pasaje de dialog (mai ales replicile personajelor despre care se povestește). Inserția acestor pasaje dialogate are și rolul de a accentua veridicitatea celor relatate: „- Amarul nostru, măi femeie, să întârziem noi în câmp. S-o mâniat că nu i-am pus hârbul de lapte. Și uite ce ne-o făcut...” [Postecă, 2000:301].

Descrierea lui Cotin, transformat total după ce își vânduse sufletul, este realizată cu ajutorul unor proverbe și expresii populare: „O devenit, din mână spartă ce are, zgârcit și la avere și lacom de bani de-și mânca de sub unghii. Și rău de mama focului!” sau „Și-o fost început a grăi atunci lumea câte-n lună și în stele, de-ar fi înghețat apele în dricul verii la auzele celor spuse” [Postecă, 2000:300].

Toate întâmplările din gospodăria lui Cotin la care povestitorul Onisim a participat sau a fost martor sunt relatate cu utilizarea multor expresii populare cu scopul de a reda mai bine trăirile acestuia, dar și de a da veridicitate celor spuse: „cremene de frică”, „tremuram vargă”, „ne clănțăneau dinții-n gură și ne petreceau sudori reci de gheață” [Postecă, 2000:304].

Un alt fapt pe care îl remarcăm în această povestire este acela că fiecare nouă întâmplare relatată este introdusă printr-o structură temporală (adverb sau locuțiune adverbială de timp): „odată”, „într-o sfântuliță de zi”, „într-o sară”, „și din vremea ceea”, „la oarecare vreme”, „la săptămână” [Posteucă, 2000:301-304].

Aceste adverbe sau structuri adverbiale conferă valențe temporale tuturor întâmplărilor relatate, care s-au petrecut de-a lungul unei perioade de timp. De asemenea se poate remarca faptul că aceste întâmplări s-au desfășurat într-un ritm crescendo până la ultima fază care a însemnat sfârșitul poveștii.

Pentru că naratorul Onisim vrea să dovedească amestecul diavolului în toate întâmplările din gospodăria lui Cotin, de cele mai multe ori, textul este construit cu ajutorul frazelor în care predomină raporturile de subordonare: „Nu știu cum s-o făcut de-am întârziat în ziua aceea, că de-almintrelea, când era soarele de două prăjini deasupra pădurii, Cotin o și pornea spre casă”; „Când am intrat în ogradă, era jele mare...” [Posteucă, 2000:301].

Semnele de punctuație sunt folosite de către autor cu scopul de a da aspect de oralitate textului; astfel întâlnim interogații: „Da’ noi, ce să mergem?”, cu același scop sunt folosite unele exclamații: „Și ferească-mă Domnul, să le mai văd odată!” [Posteucă, 2000:303].

Din punct de vedere grafic, punctele de suspensie sunt folosite de autor în relatarea personajului povestitor Onisim, cu rolul de a conferi credibilitate celor povestite; în sensul că povestitorul face o pauză intenționată pentru a-i lăsa pe ascultători să cugete și să creadă cele auzite: „Tu numai să urci zghițele scării și să împingi hârbul cu lapte în marginea podului... Da’ să nu uiți...”

Lexicul utilizat este dominat de regionalisme atât în limbajul personajelor cât și în cel al autorului, care se identifică cu naratorul personaj și localizează precis întâmplările în satul Stănești (azi în Ucraina): „burduji”, „a linchi, a mirosi de-ți cârnea nasul, ciga-miga, jâtia”.

Povestirea se încheie tot cu o formulă asemănătoare basmului: „Și asta-i tot și lada-n pod! Trăiesc ca banu-n ladă.” [Posteucă, 2000:305], la care se adaugă apoi supărarea lui Onisim povestitorul atunci când unul dintre ascultători se îndoiește că ar fi spus adevărul. Supărarea este redată tot cu ajutorul expresiilor populare și al enunțurilor exclamative: „E, mai lăsaț-o moartă!... Vreți să mă chiorâți pe șleaul neted... Și mai ales puteți mai întreba și pe Trifon pățania lui, dacă despre mine credeți c-am cărat în seara asta apă cu ciurul și am tăiat frunze la câni, așa, numai ca să omor vremea” [Posteucă, 2000:305]. Această supărare este și pretextul pentru povestirile ce vor urma.

Având un lexic popular, marcat de prezența expresiilor populare și a zicătorilor („am să tai gura la cămașă”; „ajunge o botă la un car de oale”; „am tot tras mâța de coadă...”) [Posteucă, 2000:292], fragmentul, la fel ca și întreg romanul lui Vasile Posteucă, este caracterizat prin originalitatea născută dintr-o atentă observare a realității și a oamenilor, a mediului și a graiului din Bucovina. În limba vorbită de oamenii simpli, există importante rezerve lexicale și stilistice, pe care scriitorul le valorifică în creația lui literară cu scopul de a zugrăvi cât mai veridic realitatea.

Lexicul utilizat de prozatorul bucovinean cuprinde însă, alături de termenii populari, arhaisme, regionalisme și neologisme. Personajele din proza lui Posteucă au un limbaj propriu de exprimare natural și autentic. Din punct de vedere lingvistic, vorbirea eroilor lui Vasile Posteucă demonstrează aceeași unitate geografică a limbii, deoarece regionalismele, alături de termenii populari generali, domină lexicul prozei sale.

Din observațiile de până acum, reiese modul în care lexicul, morfologia și sintaxa, ortografia și punctuația, semantica pot fi utilizate de către un scriitor în mod creativ cu scopul de a conferi valoare artistică unei opere literare.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări literare / corpus de texte analizat:

Posteuță, Vasile, 2000. *Băiatul drumului*, Editura Biblioteca Miorița, Câmpulung.

Bibliografie de specialitate:

Bojin, Al., 1968. *Studii de stil și limbă literară*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Diaconu, A. Mircea, 1999. *Mișcarea „Iconar”, Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Editura Timpul, Iași.

Gadamer, Hans Georg, 2001. *Adevăr și metodă*, Editura Teora, București, p. 300.

Hanță, Al., 1989. *Modele de analize literare și stilistice*, Editura Albatros, București.

Mancaș Mihaela, 1991. *Limbajul artistic românesc în secolul XX*, Editura Științifică, București.

Mancaș Mihaela, 2005. *Limbajul artistic românesc modern. Scrișă de evoluție*, Editura Universității din București.

Munteanu Ștefan, 1981. *Limba română artistică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Munteanu Ștefan; Țâra, D. Vasile, 1983. *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Vianu, Tudor, 1988. *Arta prozatorilor români*, Editura Minerva, București.

Vianu, Tudor, 1968. *Despre stil și artă literară*, Editura Tineretului, București.

Vianu, Tudor, 1968. *Studii de stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București.